

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

Az általános európai helyzet — Bárdossy Hitlernél — Jugoszlávia csatlakozása — a hármass egyezményhez — A belgrádi államcsíny — A balkáni háború. — Jugoszlávia veresége és bomlása

A LEGUTÓBBI SZEMLÉNK zárta után bekövetkezett eseményekből eleinte senki sem következtethetett arra, hogy Délkelet-Európa a legsúlyosabb külpolitikai és hadi válságok középpontjába kerül. A német és olasz politika vonalvezetése is olyan volt, hogy ilyen válságokra egyáltalában nem nyílhatott kilátás. Német- és Olaszországnak az volt Európának e szögletére vonatkozó elgondolása, hogy innét távol tartsák a világháborút és az általuk előkészített s kívánt fejleményeknek, az új európai rendezésnek lehető békés menetet biztosítsanak. Példa volt erre már előbb Magyarország csatlakozása, majd utóbb a bolgár helyzet kibontakozása, melynek során a német jelentések szerint a német csapatok szükségzerű-bulgáriai megjelenése, illetve Bulgáriának a hármasegyezményhez való csatlakozása után békés és szívélyes egyetértés bontakozott ki a bolgár lakosság, hadsereg, közigazgatás és a német katonai erő között. A görög háború felé ugyan élénken figyelt Bulgária, melyet természetsszerűleg most sem hagyott érdektelenül a tőle elcsatolt égéi tengerparti területek sorsa, vagyis annak a partsávnak ügye, mely vékony íveléssel köti össze Görög- és Törökország területét, — mégis a bolgár kormányzat tartózkodott a tényleges fellépéstől, amint a bulgáriai német erők is lábhoz tett fegyverrel figyelték a helyzetet. Az albániai fronton változatlanul nehéz és súlyos harcok folytak az olaszok és angolok által támogatott görög csapatok közt a nehéz terepen. Az északafrikai hadszíntéren pedig akcióba fogtak az ott megjelent német erők, főképpen a német páncélos osztagok, melyeknek — mint a későbbi fejlemények megmutatták — a földközi tengeri angol flotta ellenére is sikerült megvetniük lábukat a líbiai és cirenaikai partokon. A német légierők jelentős tevékenységet fejtettek ki az angol légi térben s az angol légierő is viszonzta néha északnémet területek fölött a német légi fegyvernem éjszakai és szürkületi látogatásait, bár a jelentések szerint korántsem akkora eredménnyel, mint amilyennel a német repülőök szoktak járni Anglia fölött.

E jelenségek azonban szinte már megszokott tünetei voltak a háború menetének. Hozzá kell még tennünk mindehhez, hogy Törökország és Németország között — figyelemreméltó török-angol diplomáciai tevékenység közepette — a helyzet egyelőre nyugvópontra jutott és a török kormány Hitler sokat emlegetett üzenetére „az egyetlen lehető választ adta meg.“ Itt kell még megemlítenünk, hogy Törökország és a Szovjetunió között új barátsági nyilatkozat történt, melyet sokan a török külpolitikai pozíció erősödésének, valamint a Szovjet-Únió érdeklődése jelének tartottak ebben a mostani helyzetben, mikor a Törökországgal határos és a balkáni kulcshelyzetet birtokold Bulgária területén német erők állanak. A török külpolitika figyelemreméltó tárgyalásokat folytatott ezalatt nemcsak a változatlanul tág tevékenységű. Papén ankarai német nagykövettel, hanem egyben a közelkeleti tartózkodását meghosszabbító Eden angol külügyminiszterrel és Dili vezérkari főnökkel is. Német részről ügyeltek ezekre a tárgyalásokra, valamint azokra a hírekre is, melyek szerint Görögországban nagyobb és egyre növekvő számmal angol erők szállanak partra. Honnét jöttek ezek az angol csapatok? Azokról az északafrikai területekről, melyeken az angol hadvezetés a nemrég történt előretörés után immár biztosítottnak tartotta helyzetét Itáliával szemben. Nyilvánvalóan az angol hadvezetés nem értékelte eléggé a líbiai német erők jelenlétét és ezért foganatosíthatott a Balkán felé nagyobb csapatelvonásokat, aminek nem sokkal ezután kellemetlen következményei lettek, mert az angolok.

hadi és külpolitikai helyzete így nemcsak az imént elnyert cirenaikai partokon sodródott veszedelembé, de utóbb már Egyiptom határain is. Eden és Dili balkáni tárgyalásai, ezeknek az angol vezetőknek ankarai, ciprusi és athéni tanácskozásai, valamint az angol erők görögországi partraszállása már olyan tényezők voltak, melyek mögül sorsszerű és veszedelmes következmények sötétítették el a látóhatárt.

A német hősök napján Hitler vezér és kancellár újra nagy bizalommal beszélt a német győzelemről, Nagy-Britannia vereségéről és az eddig szegény népek törekvéséről, hogy a világot igazságosan osszák fel az összes nemzetek között. A német politika pedig változatlanul folytatta törekvéseit Európa újjárendezésének irányában. E politikának tanulságos és jelentős epizódja volt az új magyar külügyminiszter, Bárdossy László németországi látogatása. Bárdossynak alkalma volt arra, hogy Hitler vezér és kancellár és Ribbentrop birodalmi külügyminiszter társaságában folytatott megbeszélésein az eddig is szívélyes magyar-német viszony továbbfejlesztésében közreműködjék. A látogatásról szóló jelentések egyhangúan kiemelik, hogy a már az előző világháború örökségeként megmaradt német-magyar barátság mennyire szilárd tényezője Európa igazságos újjárendezésének. A német és magyar külügyek vezetői is ezt a barátságot hangsúlyozták és ünnepelték megnyilatkozásaikban. Ugyanakkor a magyar külpolitikára és közvéleményre kellemetlen hatást tett, hogy az északamerikai kormányzat zárta az ottani magyar követeléseket. A magyar válasz ezt az eljárást tájékozatlanságnak tulajdonította, mert hiszen ezen eljárás indoka az volt, hogy Magyarország a Németországgal való kapcsolat fejleményeiként elvesztette függetlenségét és szabad rendelkezőképességét. A magyar válasz kiemelte, hogy Magyarország teljesen ura szabad elhatározásának, függetlenségének és Németországgal való kapcsolata baráti jellegű.

A német külpolitika középeurópai rendező tevékenysége ezalatt Jugoszláviával foglalkozott. Magyarország külpolitikája szívesen üdvözölte a német külpolitika törekvéseit, mert hiszen a magyar-jugoszláv örökbarátsági szerződés egyik várható eredménye volt, hogy Jugoszlávia közeledést talál a Birodalom felé. Hiszen eddig is közeli baráti kapcsolat uralkodott Németország és Jugoszlávia, valamint Jugoszlávia és Olaszország között. A német külpolitika arra törekedett, hogy Jugoszláviát közelebb hozza a hármass egyezményben lefektetett, az új európai rendre vonatkozó álláspontjához. A hivatalos jugoszláv külpolitika vezetői méltányolták Németország törekvéseit. Olaszországnak is kiváló érdekei fűződtek ahhoz, hogy Albánia közelében egy békés és baráti állam birtokolja a macedóniai határokat. A német közelkeleti politikának emellett régi álláspontja volt a Jugoszláviával való közeli kapcsolat keresése és kibontása. Göring marsall ebben az irányban ismételten közreműködött. A jugoszláv politika hosszú ideje előnyös megítélésben részesült Németországban. Ha német és olasz részről nem felejtették is el sohasem azokat a néprajzi, belpolitikai és történelmi alkati nehézségeket, melyek át meg átszótták a délszláv egységet, mégis úgy tetszett, hogy Jugoszláviát biztos és szilárd államnak ismerik el, melyre nyugodtan épülhetnek a német külpolitika rendező szándékai. Ebben az irányban működven, a német külpolitikai tényezők elismeréssel méltatták Cvetkovics miniszterelnök és Cincár-Markovics külügyminiszter szolid és mérsékelt vonalvezetését, joggal gondolva, hogy e békés vonalvezetéssel azonosak a délszláv nép tömegei. Ugyanilyen elismeréssel voltak Pál kormányzóherceg magatartása iránt is. Róla tudták, hogy a napi politikától távol álló, igen művelt férfiú, aki bár angol királyi rokonsággal és angol életformákkal rendelkezett, mégis tisztában volt Jugoszlávia reális helyzetével és szükségleteivel. A bolgár helyzet megoldása után parancsolólag mutatkozott annak szüksége,

hogy Jugoszlávia is végleges formában beilleszkedjék az új keletközépeurópai helyzetbe. Cvetkovics és Cincár-Markovics politikája belső és külső szempontból arra irányult, hogy ezt az átilleszkedést békés formában vigyék végbe. Ezek az államférfiak tudatában voltak a délszláv állam belső nehézségeinek s aggályosan vigyáztak reá, hogy egy egyensúlyi és mérsékelt bel- és külpolitika támassza alá államuk stabil helyzetét. Mellettük állott Pál kormányzóherceg is, akinek Cvetkovics és Cincár-Markovics mellett nagyrésze volt a belső nehézségek lecsillapításában, főképpen a horvát kérdés megoldásában. A horvát kérdés ebben az időben teljesen megoldottnak látszott és úgy tetszett, hogy Pál kormányzóherceg és Macsek parasztpárti vezér becsületes megállapodása és a nyomába jött szerb-horvát kiegyezés legbiztosabb bázisa a délszláv állam biztonságának. Ilyen értelemben támogatta a horvát politika az akkori jugoszláv kormányt, melyben a horvátok képviselőjeként Macsek is helyet foglalt, helyettes miniszterelnöki minőségben.

Ez volt az az időpont, amikor Eden és Dili utazásaik során újra felűntek a Balkán-félszigeten. Ekkor Belgrádban még sokat beszéltek Roosevelt elnök megbízottjának, Donovan ezredesnek tárgyalásairól. A német-jugoszláv megegyezések hírére a jugoszláv kormánnyal szemben úgy Angliában, mint Amerikában elhidegült a vezető körök magatartása. Eden ankarai és athéni tárgyalásainak hatása nyilvánvalóan elért Belgrádba is, ahol Donovan tárgyalásai egyes körökben, úgy látszik, mély benyomást tettek. Abban a pillanatban, mikor a jugoszláv miniszterelnök és külügyminiszter álláspontja mindinkább közeledett a német állásponthez és mikor a kormányhoz közel álló sajtó kiemelte Jugoszlávia békés és baráti beilleszkedését az új európai helyzetbe, bizonyos belgrádi politikai és katonai körökben növekvő nyugtalanság lépett fel. Pál kormányzóhercegnek hosszas tárgyalásokat kellett folytatnia a helyzet tisztázására. Három szerb miniszter lemondott; ugyancsak lemondását küldötte a moszkvai jugoszláv követ is, akinek jelentős szerepe volt a délszláv állam és a Szovjet-Únió viszonyának alakításában. Hiszen Jugoszlávia balkáni helyzete a Balkán iránt érdeklődő kívülálló nagyhatalmak szempontjából csak egyre jobban nőtt azóta, hogy Bulgária Németországhoz csatlakozott. Mindenfelől azt hitték, hogy Jugoszlávia lehetne az az archimedesi pont, ahonnan a balkáni s közkeleti állapotokat ki lehetne lendíteni eddigi helyzetükből. Sokat beszéltek arról is, milyen összefüggések lehetnének Jugoszlávia és Törökország külpolitikai magatartása között. Mert hiszen ezalatt Törökországban a sajtó és a rádió hangja fenyegetően németellenes volt; német részről viszont erre a tényekre való utalással válaszoltak. Jugoszlávia hivatalos külpolitikája azonban mindezekkel a híresztelésekkel nem törődve, szembeállt a belső ellenzék egyre emelkedő tevékenységével és azon az úton haladt tovább e napokban, melyeket a német külpolitika szabott elő a keletközépeurópai újjárendezés számára. Hozzájárult volna a jugoszláviai helyzet tisztázásához a kormányválság gyors megoldása mellett az is, hogy Sztojadinovics volt jugoszláv miniszterelnököt, aki már évekkal ezelőtt sietette — maga is nagy német családi és gazdasági kapcsolatokkal rendelkezve — a délszláv államnak a tengelyhez való hozzásimulását, most hamar Görögországba utaztatták s így a helyzet a belpolitikai nyugalom szempontjából is tisztázottnak volt tekinthető. Ilyen körülmények között írta alá a jugoszláv miniszterelnök és külügyminiszter március 25-én a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozást.

Ugyancsak ez volt az az időpont, amikor Matsuoka japán külügyminiszter, akinek közben Moszkvában is volt alkalma tájékozódásokat szerezni, megérkezett Európába. A német-olasz-japán együttműködés szellemében Berlinben, majd útja következő állomásán, Rómában, nagy ünnepléssel

fogadták. A japán külügyminiszternek a tengelyhatalmak fővárosaiban tett látogatása megerősítette az eddigi kapcsolatokat a tengely és Japán között. Mialatt az angol és amerikai politika a jugoszláv tényezők befolyásolásával a tengely keletközépeurópai politikája ellen dolgoztak, a német és olasz államférfiaknak a japán külügyminiszterrel folytatott megbeszélései nyilvánvalóan nem közönséges jelentőséggel fordultak Anglia és Amerika felé. Nagyon figyelemreméltó e tények világánál az az új aggodalom és érdeklődés, ahogy Anglia és Amerika újra foglalkozni kezdett az őket annyira közelről érintő hollandiai gyarmati kérdéssel. Ugyanekkor a közelkeleti angol politikai, akció Jugoszlávia felől akart meglepetéssel szolgálni a tengelyhatalmaknak, mintegy figyelemreméltó politikai és hadászati színjátékot rendezvén ezzel Matsuoka számára is.

A hármasegyezményhez való jugoszláv csatlakozásról a kommentárok megállapították, hogy Németország messzemenő előzékenységet tanúsított Jugoszlávia iránt. Ez a német felfogás összhangban volt azzal a hivatalos jugoszláv állásponttal, hogy a délszláv állam semminemű formában se vonassék bele a háború következményeibe. Németországnak érdeke is volt, hogy a Balkán középpontja nyugodt maradjon s közte és a harctér között egy békés földszáv terüljön el, melyen emellett azonban természetszerűleg az európai újjárendezés alapelvei uralkodnak. Az angol és amerikai politika köreiből a hármasegyezményhez való jugoszláv csatlakozás megdöbbenést okozott; a jugoszláv követeléseket is zárólták Amerikában; az angol követ pedig elhagyta Jugoszláviát, ahogy már előbb szófiai kollégája elhagyta Bulgáriát.

A tavasz teljében az angol politikát az a törekvés irányította, hogy minél jobban késleltesse a németek inváziós törekvéseit és hogy a csatorna partjairól másfelé fordítsa a német figyelmet. Mert mialatt, e felfogás szerint, a német erő másfelé foglalatoskodik Európa újjárendezésével, az alatt Anglia pihenhet, illetve felszerelheti magát Amerika új nagy szállítmányaiival. A másik motívum, mely az angolok keletközépeurópai fellépését áthatotta, az volt, hogy arra gondoltak: a Balkánon soká el lehet foglalni a német katonaságot és el lehet terelni figyelmét a szuezi kérdés miatt kulcshelyzetet jelentő Törökországról. Ezenkívül az angolokat változatlan élénkséggel foglalkoztatta Szaloniki kérdése. Szaloniki mögött nem messze, a bolgár határvonalon túl, ott állott a német haderő. Az angol nézetek szerint Szaloniki kikötőjének döntő jelentősége van szárazföldi expedíciós hadseregek partraszállása szempontjából. Hogy Szalonikit minél jobban megerősítsék, ezért szállítottak Eden tárgyalásaival egyidőben az angolok jelentős erőket erre a partra, elvonván azokat északafrikai feladataiktól. Mert természetesen arra is gondoltak, hogy a Balkán alkalmas terület lesz arra, hogy ott csapást mérhessenek a német erőre, sőt esetleg a Balkánon át, megismételvén az első világháború taktikáját, felvonuljanak egészen Németország keleti kapui felé ...

Mindezek a tervek és előkészületek nem maradhattak titokban a német külpolitika és hadvezetés előtt. Mialatt a Bulgáriában lévő német csapatokra gondolván, az angolok kivonták erőik javát Afrikából, az alatt német részről egyre jobban megerősítették a közelkeleti német támaszpontokat s egyben a meglehetősen fedezetlenül maradt cirenaikai volt olasz, újabban angol támaszpontok ellen nagy offenzívát kezdtek páncélos német erők, fokról fokra visszanyomván az angolokat Egyiptom határáig, sőt azon is túl. Ez alatt az angolok viszont nagy haditevékenységet fejtettek ki Abesszíniában és környékén az olasz ellenállással szemben. Az abesszíniái eredmények azonban nem változtathattak az afrikai és balkáni alakulásokon.

Alighogy a hármasszövetség aláírásáról Cvetkovics és Cincár-Markovics hazaértek, a kormányhatalmat rövidesen ki kellett adniok kezükből.

A kormányhatalmat egy katonai társaság ragadta magához, melyben élkenk élt az első világháború emléke és amely közeli kapcsolatban állt az angol diplomáciához. Nyilvánvaló, hogy Eden és Dill athéni és ankarai külpolitikai tevékenysége nem maradt hatástalan. Hogy mennyire közeli összefüggések lehettek az angol politika számításai és az új jugoszláv fejlemények között, arra semmi sem jellemzőbb, mint hogy a nemsokára bekövetkezett gyökeres fordulat után azonnal hírek terjedtek el Eden belgrádi fellépéséről, személyes jelenlétéről és tárgyalásairól. Ha ezek az Eden személyes megjelenésére vonatkozó hírek túlzottak voltak is, annyi bizonyos, hogy a jugoszláviai alakulásokat az a szellem mozgatta, mely Eden athéni és ankarai tevékenységét áthatotta. Nem hiába ünnepelte a belgrádi fordulatokat az angol képviselőházban maga Churchill miniszterelnök. A belgrádi utcát már így is napok óta hatalmában tartotta a fiatalság és a nacionalista tömeg, mely viharosan tüntetett a hármasegyezményt aláíró államférfiak és a tengelyhatalmak ellen. Egyes német és olasz intézményeket össze is romboltak. Az első világháború emlékeit felélesztő s a régebbi szerb politika gyors és meglepő fordulatait visszaidéző katonatiszti társaság vezetője Szimovics Dusán repülőtábornok volt, aki közeli kapcsolatban állt nemcsak az angol és amerikai politika ekkori tevékenységével, hanem a fiatal II. Péter király környezetével is. A válság pillanataiban egyszerre felfakadtak Jugoszlávia belső nehézségei. Egyszerre nyilvánvalóvá lett, hogy II. Péter király környezete és Pál kormányzóherceg között mekkora az ellentét. A most fel-emelkedő réteg a régi rendszer embereit mindenünnen eltávolította. Cvetkovics miniszterelnököt és Cincár-Markovics külügyminisztert fogságra vetették; sorsuk bizonytalan és ismeretlen volt soká. Pál kormányzóhercegnek családjával együtt éjszaka kellett menekülnie Görögország felé, mivel teljes ellentétben volt a most felülkerekedett tisztii csoport politikájával s nem hederített e régi szerb kottériák és nemzeti titkos társaságok fenyegetéseire. Az összes régi szerb nemzeti társaságok, politikai és karhatalmi szervezetek máról holnapra felkeltek. Belgrad utcáin a tömeg angol- és amerikai barát tüntetéseket rendezett, miközben egész nyíltan állást foglalt a tengelyhatalmak ellen. A német és olasz külpolitika soká igyekezett külön választani a hivatalos kormányzatot a tömeg akcióitól. Ugyanekkor azonban a jugoszláv kormányzat a maga részéről nem tette meg ezt a különbséget. Hivatalosan kiemelték, hogy a fordulat senki ellen sem irányul s a nemzeti forradalom magatartásának egyedüli mértéke az ország függetlenségének és a nép hangulatának szemmel tartása lesz. Szimovics tábornok kormányában a külpolitikai tárcát Benes Eduárd hajdani jugoszláv kollégája, a kisantant-politika jellegzetes jugoszláv személyisége, Momcsilo Nincsic vállalta, ami már egymagában is figyelemreméltó jele volt a jugoszláv politika új alakulásának. A belgrádi tömeg és a szerb közvélemény visszatalált régi magatartásához s a fiatal II. Péter királyban, akire hivatkozva mozdították el váratlanul az eddigi kormányhatalmat, a régi szerb centralista politika folytatóját, nagyatyjának, I. Péternek méltó utódját ünnepeleék.

Németország egyelőre csak a figyelő gondos szerepét vállalta a belgrádi válsággal kapcsolatban. Németország meg akarta várni az új kormány nyilatkozatát, hogy aztán döntsön magatartásáról. Ez a kormánynyilatkozat azonban késett és sohasem történt meg. Eléggé kormánynyilatkozatnak számított a gyors jugoszláv fegyverkezés és a polgári és állami élet minden részére, még a felélesztett illegális szervezetekre is kiterjedő nagy mozgósítás. Németország ebből már eleget értett, de még óvakodott a végső szó kimondásától. Emellett azonban nem kerültek el a német politika figyelmét azok a belpolitikai körülmények, melyeket a jugoszláv válság egyszerre felszínre hozott. Ezek a belpolitikai nehézségek már önmagukban alkalmasak

voltak arra, hogy súlyos helyzetek elé állítsák a jugoszláv államot: mert hiszen a belgrádi centralizmus már többé nem lehetett olyan erős, mint volt Pasics idejében s a külpolitikai helyzet amúgy sem volt alkalmas rá, hogy elnyugtassa e rendkívüli nehézségeket. Hozzá kell azonban tennünk, hogy ezeknek a nehézségeknek végső forrásai ott vannak a külpolitikai helyzetben; mostani felbukásuknak egyik oka nem utolsósorban az, hogy a jugoszláv politika váratlan fordulata és válsága által súlyosan sértett és meglepett tengelyhatalmak emlékezni kezdtek e régi, Pál kormányzóherceg szerb-horvát kiegyezési politikája által elfeledtetett nehézségekre s azokat nagyon tudatosan fel is használták végül céljaik érdekében, nem tagadván meg támogatásukat azoktól a tényezőktől, melyek mindig Német- és Olaszország barátai és a belgrádi centralizmus ellenségei voltak.

Ekkor még senki sem gondolt a jugoszláv állam felbomlására. Németország még egyre várta a kormány nyilatkozatát, mert hiszen a hármasegyezmény a német és olasz felfogás szerint már eleve önműködőleg érvénybe lépett s Jugoszlávia e nézetek szerint tényleges tagja volt a hármasegyezménynek. Az új kormányzat azonban kezdetben burkoltan, utólag meg nyíltan is elutasította magától a hármasegyezményt megkötő kormányzattal való folytonosságot, nem tartván magára kötelezőnek Cvetkovics és Cincár-Markovics, valamint Pál herceg gesztusait és kötöttségeit. Már ez a körülmény is aggodalommal töltötte el a horvát parasztpárt vezetőségét; hiszen a horvátok most sem tagadták németbarátságukat, melyet az öreg Ausztriáról átszármaztattak Németországra. A horvát politika rokonszenvezett a német szándékokkal s mialatt Belgrádban, illetve a szlovén határvidékeken izgatott német- és olaszellenes tüntetések tomboltak, a német jelentések szerint a horvát főváros és népe eléggé nyugodt maradt. A parasztpárt sajtója igyekezett is távortartani a horvát népet a németellenes demonstrációktól s most már a németek sem csináltak titkot a horvátok iránti rokonszenvéből. A német politika a horvátokon keresztül akart nyomást, hatást kifejteni Belgrád merev és elutasító politikája felé. Ugyanekkor a horvátok is felhasználták a külpolitikai helyzetet, hogy a lehetőségek szerint megerősítsék helyzetüket és a szerb-horvát kiegyezés körét kitágítsák a lehetőségekig. Emellett a horvát politika vezetőit, úgy a mérsékeltet, mint amilyen Macsek volt, vagy a szélsőségesebbeket, például Kosuticsot, bizonyos aggodalommal töltötte el, hogy az új belgrádi kormányzat azokból az elemekből került össze, amelyek annak idején a legélesebb centralista és horvátellenes politika eszközei, végrehajtói, sőt elméleti kitalálói voltak. Az új belgrádi kurzustól tehát a horvát politika azért félt, mert siker esetén félt a régi szerb fölény és hatalom felújulásától, amelyet most a szerb-horvát kiegyezés megszelídített. Az új belgrádi kormányzatban számosan voltak olyanok, akik közel álltak Radics István gyilkosaihoz s ott voltak, mint Macsek is utalt erre, azok, akik Macseket következetes horvát politikájáért börtönbe juttatták. Szimovics tábornok kormányában már eleve helyet csinált Macseknek s a helyettes miniszterelnöki tisztet akarta véle betöltetni. Macsek azonban aggályoskodott s kifogásai között ott volt, hogy az új kormány nem tisztázta álláspontját Németországgal szemben. A horvát parasztpárt vezére feltétlenül pacifista politikát követelt és azt az álláspontot képviselte, hogy Jugoszláviának távol kell maradnia ettől a háborútól. Azonban voltak jelentős szerb elemek is, így a szerb demokratapárt körei, melyek békítőleg hatottak közre Macseknél és a horvát politikánál. Így hosszas és izgatott tárgyalások után sikerült rávenni Macseket, hogy fogadja el a helyettes miniszterelnöki tisztséget. Figyelemreméltó, hogy a szabadságaik körét tárgítani akaró horvátok ekkor még távolról sem gondoltak a jugoszláv állam válságára. Sőt Macsek a közös hazára és annak üdvére hivatkozott, mikor

a béke és a szerb-horvát nép nyugodt együttélése érdekében elfogadta a neki felajánlott tisztséget. Német jelentéseket olvastunk nem sokkal ezután arról, hogy a horvátok csalódtak Macsekben és Zágrábban tüntettek ellene lépése miatt. Ezalatt Bécsben megszólalt a horvát nyelvű rádió és rajta keresztül küldötte üzeneteit a horvát néphez Ante Pavelics, az usztasák híres vezére, a szerbek engesztelhetetlen ellenfele, hazafelé indulván az emigrációból...

A délszláv állam válságát ekkor már nem lehetett feltartóztatni. Németország olyan súlyosnak ítélte a helyzetet, hogy úgy érezte, cselekednie kell. E válságos és nehéz pillanatokban rázkódtatta meg Magyarországot gróf Teleki Pál miniszterelnök tragikus halálának híre. Utóda Bárdossy László külügyminiszter lett, aki mindenben követni akarja a tragikus módon, nehéz helyzetek között távozó nagy államférfiú örökségét. Magyarország komoly feladatok előtt állott e napokban s nem maradhatott tovább érdektelen a délszláv válságban. Ezekben a napokban következett el az angol követ távo-zása Magyarországról, amivel a diplomáciai viszony Magyarország és Nagy-britannia között megszakadt.

Április 6-án reggel Német- és Olaszország hadba lépett Jugoszlávia ellen. Félnapal előbb jutott nyilvánosságra a Szovjet-Ünió és Jugoszlávia baráti egyezménye. A hadbalépést követte a Görögországgal szembeni akciók kezdete. Hitler nagy kiáltványban indokolta meg a hadbalépés okait, a felelősséget Angliára hárítván. A kiáltvány szerint Anglia mindenütt kis népek segítségével, államok és nemzetek egymás elleni kijátszásával uralkodik Európa fölött. A német erő meghiúsította Anglia összes kísérleteit a kontinentális hatalom visszaszerzésére, Norvégiától a francia partokig. Most ugyanerre van szükség a Balkánon is, ahonnan el kell távoznia az angol befolyásnak. A német hivatalos nyilatkozatok szerint a jugoszláv és görög kormányzatok kedveztek az angol politikának és már a háború kezdete óta nem tanúsítottak a semlegességnek megfelelő magatartást. Így vált szükségessé a német haderő fellépése. A vezér proklamációját, illetve az Athénben átnyújtott nyilatkozatot azonnal követte a német hadsereg akciója. A német-jugoszláv határ felől éppen úgy támadtak a német hadsereg egységei, mint keletről, Bulgáriából. A küzdelem oroszánrésze a keletről jövő támadásé volt. A német hadsereg itt átvágta a jugoszláv-görög összeköttetések; már másodnapra elfoglalta Nist és Üszküböt; azután szakadatlan menetben haladt észak és nyugat felé. A jugoszláv ellenállás csakhamar megtört. Belgrádot ismételt repülőátadások látogatták, mivel a szerb fővárost a német felfogás szerint nem lehetett nyit városnak tekinteni. Ezalatt az olaszok gyors menetben Fiume felől áthaladtak Horvátországon és sorra birtokba vették a dalmát szigeteket és partvidékeket. A jugoszláv ellenállás a bomladozó ország belsejébe szorult vissza. A kormány holléte ismeretlen volt és egyáltalában nem lehetett tudni, ki és hogyan irányítja az ellenállást. A jugoszláv hadsereg nem tudott ellenállni a németek fölényes gépi erejének, mely könnyen diadalmaskodott a terep nehézségein. Nyolc nap múlva a szerbek letették a fegyvert. Ugyanekkor a német hadsereg más osztagai Bulgáriából Szaloniki felé törtek előre s hamar elfoglalták a jelentős kikötővárost, melyet az ott lévő angolok, akik új állásokat foglaltak el, kiürítettek. A német erő továbbhaladt Görögország belseje felé s az Olimpus körül alakult ki az új front, melynek hosszán találkoznak az angol-görög sereg és a német katonaság egységei heves harcokban. A következők súlyos nyomán az olaszok is jelentős eredményeket értek el Albániában, Dalmáciában, Montenegróban és Krajnában.

A jugoszláv állam válsága azonban csak most érte el végzetes kialakulását. A német előretörés nyomán Horvátországban felemelkedett a sokal

elnyomott függetlenségi mozgalom. Ante Pavelics hívei vették át a hatalmat, a régi osztrák hadseregben is szerepelt s mindig nagy horvát hazafinak ismert Kvaternik tábornok vezetése alatt. Macsek lemondott a parasztpárt vezetéséről Ante Pavelics javára. Az ő vezetése alatt alakult meg az új független horvát kormány, melyet azonnal elismertek Magyarország mellett Német- és Olaszország, meg Szlovákia. Az új horvát állam határaitól a délszláv kérdés teljes rendezése során döntenek majd, de máris nyilvánvaló, hogy a rendezésbe nem vonják bele a szerbeket, akiknek vissza kell szorulniok eddigi nagy állami kiterjedésükből régi nemzeti területükre. A tengelyhatalmak mellett a balkán dolgaiban nagy szerepe lesz az új Horvátországnak s mellette természetesen annak a Bulgáriának, melynek egyfelől biztos kilátása lehet a Dedeagacs és Szaloniki közti tengerpartra, illetve Macedóniára, vagyis a volt délszláv állam Albániáig nyúló déli területeire, melyeken bolgár felfogás szerint úgysis a bolgárokhoz tartozó macedónok laknak.

A balkáni alakulások közt Magyarország sem maradhatott tétlenül. A horvát függetlenség kikiáltása után magyar felfogás szerint a délszláv állam megszűnt. Magyarország, a későbbi szemrehányásokra válaszolván Anglia és Amerika felé, úgysis mindig hangoztatta a hármasegyezményhez való tartozását és mint ilyen lépett örökbarátságra Jugoszláviával, remélvén közte és a tengelyhatalmak közti közeledést. A jugoszláv államhatalom felbomlásával, illetve a szerb hadseregnek a volt délmagyarországi területekről való kivonultával, e területeken anarchia kapott lábra. Az illegális szerb alakulatok veszélyeztették az ottani magyar és német kisebbség élet- és vagyonbiztonságát. Horthy Miklós kormányzó kiáltványával és hadparancsával megindult az a magyar hadi tevékenység, melynek eredményeképpen a baranyai háromszög, a Jugoszlávia javára elszakított dunántúli területek, a Bácska, vagyis a Duna—Tisza köze visszatért az anyaországhoz. A magyar honvédség nagy rendcsináló munkát fejtett ki ezeken a területeken, melyet a szerbek jól megépített erődvonallal védelmeztek. Magyarország a szerb-német konfliktus kezdetén békésen várt; azonban az ismételt szerb légitámadások s különböző szerb hadicselekmények rákényszerítették a határozott fellépésre. A magyar hivatalos felfogás szerint a magyar-jugoszláv barátsági szerződés érvényét a belgrádi új rendszer tényei, valamint a különböző hadicselekmények már maguktól kioltották. Így tért vissza Magyarországhoz történeti területének új darabja a keletközépeurópai helyzet új válságai között.

GOGOLÁK LAJOS